

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

M. Fabii Quintiliani Institutionum Oratoriarum Libri Duodecim

Summa diligentia ad fidem vetustissimorum codicum recogniti ac restituti

Quintilianus, Marcus Fabius

Lugd. Batav. ; Roterodami, 1665

Cap. IV. De amplificatione.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12945

let. ¹ Præcipua tamen ejus opera *δείωσις* in exaggerenda indignitate: & in cæteris altitudo quædam: ² *φαντασία* in concipiendis visionibus: ³ *ἐξερρασία* in efficiendo velut opere proposito: cui adjicitur *ἐπεξερρασία*, repetitio probationis ejusdem, & cumulus ex abundantia. *ὀνείργα* confinis his est ab agendo ducta, & cujus propria sit virtus, non esse quæ dicuntur, ociosa. Est & amarum quiddam, quod fere in contumelia est positum, quale est Cassii. *Quid facies cum in bona tua invasero?* hoc est cum te docuero nescire maledicere? Et acre, ut illud Crassi, *Ego te consullem putem, cum tu me non putes senatorem.* Sed vis oratoris omnis in augendo minuendoque consistit. Utrique parti totidem modi, ex quibus præcipuos attingemus: reliqui similes erunt. Sunt autem positi in rebus, & verbis. Sed quæ sit rerum inventio ac ratio, tractavimus: nunc quid *elocutio* attollat aut deprimat, dicendum.

¹ *Præcipua tamen.*] Viribus ornatio fit oratio, sed virium multa species, præcipua *δείωσις*, id est *gravitas*, quæ est *oratio vim addens rebus indignis & invidiosis*. Eam quoque videtur ponere Fabius in quadam altitudine: nisi forte potius hic locus referatur ad aliam virium speciem. Cæterum quæ subjiciuntur omnia ad vim referenda sunt, tanquam species ad genus. *Idem.*

² *Φαντασία.*] *Φαντασία* interdum ad *enargiam* refertur, tamen præter *enargiam* habet aliquid peculiare, quod positum est in ipsa vi: ut cum orator concipit alicujus rei simulachrum, ut magis judices moveat. *Idem.*

³ *Εξερρασία.*] *Εξερρασία* oratio est vehemens & acris, quæ efficaciter probat & colligit. alioqui *ἐξερρασία* appellatur *expositio*. Sed hoc loco non ita accipitur. *Idem.*

C A P. I V.

De amplificatione.

4 PRIMA est igitur amplificandi vel minuendi species in ipso rei nomine, ut cum eum qui sit *casus*, *occisum*: eum qui

Amplificatio duplex est, *rerum & elocutionis*. *Amplificatio rerum* petitur à locis inventionis, de quibus dictum est lib. 5. Nunc autem Fab. *amplificationem quæ elocutione fit* tractat, ut mirari subeat *Erasmum* cum in secundo

commentario rerum copiam tractaret, has *amplificationis species* enumerasse quasi *rerum* essent, ac non *elocutionis*, quamquam *amplificatio per comparisonem magna* ex parte rerum esse videtur. *Turnebus.*

¹ *Hoc*

qui sit *improbus*, *latronem*: contraque eum qui pulsavit, at-
tigisse: qui vulneravit, læsisse dicimus. Utriusque pari-
ter exemplum est pro M. Cœlio, *Si vidua libere, proterva*
perulante, dives effuse, libidinosa meretricio more viveret, adul-
terum ego putarem, si quis hanc paulo liberius salutasset? Nam
& impudicam meretricem vocavit: & eum cui longior cum
illa fuerat usus, liberius salutasse. ¹ Hoc genus increfcit, ac
fit manifestius, si ampliora verba cum ipsis nominibus pro
quibus ea posituri sumus, conferantur: ut Cicero in Ver-
rem, *Non enim furem, sed raptorem: non adulterum, sed ex-*
pugnatorem pudicitie: non sacrilegum, sed hostem sacrorum reli-
gionumque: non scarium, sed crudelissimum carnificem civium
sociorumque in vestrum iudicium adduximus. Illo enim modo
ut fit multum, hoc etiam plus ut fit, efficitur. Quatuor ta-
men maxime generibus video constare amplificationem,
incremento, comparatione, ratiocinatione, congerie. ² *Incremen-*
tum est potentissimum, cum magna videntur etiam quæ in-
feriora sunt. Id aut uno gradu fit, aut pluribus. Per id ve-
nitur non modo ad summum, sed interim quodammodo
supra summum. ³ Omnibus his sufficit vel unum Ciceronis
exemplum, *Facinus est vincire civem Romanum, scelus verbe-*
rare, prope parricidium necare: quid dicam in crucem tollere?
Nam & si tantum *verberatus* esset, uno gradu increverat,
ponendo etiam id esse *facinus*, quod erat inferius. Et si tan-
tum occisus esset, per plures gradus ascenderat. Cum vero
dixerit, *prope parricidium necare: supra quod nihil est adjecit,*
quid dicam in crucem tollere? ita cum id quod maximum est
occupasset, necesse erat in eo quod ultra est, verba defi-
cere.

¹ *Hoc genus.*] Erasmus secundo libro
Copie, hanc appellat *amplificationem*
per correctionem, quando prius vocabu-
lum tollitur ut gravius subjiciatur. *Idem.*

² *Incrementum.*] Quando gravibus
quibusdam rem augemus. *comparatione*,
cum ex eo quod infra est, id augetur
quod est supra; *Ratiocinatione*, cum a-
liud augetur, & ex eo animi collectione

alterius intelligitur amplificatio: *Con-*
gerie, cum multa verba aut multas sen-
tentias eodem pertinentes congrega-
mus. ex his quædam non solum ad ver-
ba, sed etiam ad res pertinent. *Idem.*

³ *Omnibus.*] Id ait Cic. propter legem
Semproniam & Portiam, quæ vetabant ci-
vem Romanum interfici, sed mittebant
in exilium mitti. *Idem.*

cere. ¹ Fit & aliter supra summum adjectio: ut apud Virgilium de Lauso:

Quo pulchrior alter

Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.

Summum est enim, quo pulchrior alter non fuit, huic deinde aliquid suprapositum est. Tertius quoque est modus, ad quem non per gradus itur, ut quod non est plus quam maximum, sed quo nihil majus est. *Matrem tuam occidisti.* Quid dicam amplius? *Matrem tuam occidisti.* Nam & hoc augendi genus est, tantum aliquid efficere, ut non possit auge-ri. ² Crescit oratio minus aperte, sed nescio an hoc ipso efficacius, cum citra distinctionem in contextu & cursu semper aliquid priore majus insequitur: ut de vomitu in Antonium Cicero. *In cœtu vero populi Romani negotium publicum gerens magister equitum.* Singula incrementum habent. *Per se deforme, vel non in cœtu vomere, in cœtu etiam non populi: populi etiam non Romani: vel si nullum negotium ageret, vel si non publicum: vel si non magister equitum.* Sed alius divideret hæc & circa singulos gradus moraretur: hic in sublime etiam currit, & ad summum pervenit non nixu, sed impetu. ³ Verum ut hæc amplificatio in superiora tendit, ita quæ fit per comparationem, incrementum ex minoribus petit. Augendo enim quod est infra, necesse est extollat id quod supra positum est: ut idem, atque in eodem loco, *Si hoc tibi inter cœnam, & in illis immanibus poculis tuis accidisset, quis non turpe duceret? In cœtu vero populi Romani.* Et in Catilinam, *Servi mehercle mei si me isto pacto metuerent, ut te metuunt omnes cives*

¹ Fit & aliter.] Nam cum Virgil. 8. *Eneid.* neminem Lauso pulchriorem dixit, maximum est complexus, sed data occasione majus aliquid posuit maximo, ut commendaret pulchritudinem Turni. Tum similis est locus apud Homerum *Iliados* 2. de Ajace Telamonio, quem præstantiorem cæteris Græcis fuisse dicit, excepto Achille. Idem.

² Crescit oratio.] Alia species est incrementi, cum perpetua continuatione

verba deinceps graviora ponuntur. non fit autem hæc amplificatio per distinctionem, ut fiebat in superioribus exemplis in incisa & distinctos gradus. Idem.

³ Verum ut hæc.] Erasmus amplificationem ex comparatione dupliciter fieri dixit, aut per *fictionem*, id est, *hypothesein*, de qua Fab. dixit lib. 5. aut per *exempli collationem*. exempla erunt apud Fabium paulo post. Idem.

cives tui, domum meam relinquendam putarem. Interim proposito velut simili exemplo, efficiendum est ut sit majus id quod à nobis exaggerandum est: ¹ ut idem pro Cluentio, cum exposuisset, Milesiam quandam à secundis hæredibus pro abortu pecuniam accepisse, *Quanto est inquit, Oppianicus in eadem injuria majore supplicio dignus? Si quidem illa cum suo corpori vim attulisset, se ipsa cruciavit: hic autem idem illud effecit per alieni corporis vim atque cruciatum.* Nec putet quisquam hoc quanquam est simile, illi ex argumentis loco, quo majora ex minoribus colliguntur, idem esse. Illic enim probatio petitur, hinc amplificatio: sicut in Oppianico non id agitur in illa comparatione, *ut ille male fecerit, sed ut pejus.* Est tamen quanquam diversarum rerum quædam vicinia. Repetam igitur hinc quoque idem quo sum illic usus exemplum, sed non in eundem usum. Nam hoc mihi ostendendum est, augendi gratia non tota modo totis, sed etiam partes partibus comparari: sicut hoc loco, *An vero vir amplissimus P. Scipio pontifex maximus Tib. Gracchum mediocriter labefactantem statum reipublicæ, privatus interfecit: Catilinam orbem terrarum cade atque incendio vastare cupientem, nos consules perferemus?* Hinc & Catilina Graccho, & status reipublicæ orbi terrarum, & mediocris labefactatio cædi & incendiis & vastationi, & privatus consulibus comparatur: quæ si quis dilatare velit, plenos singula locos habent. ² Quas dixi per ratiocinationem fieri amplificationes: videamus an fatis proprio verbo signaverim. Nec sum in hoc sollicitus, dum res ipsa volentibus discere appareat. Hoc sum tamen secutus, quod hæc amplificatio alibi posita est, alibi valet: & ut aliud crescat, aliud augeatur, inde ad id quod extolli volumus, ratio deducitur. Objecturus Antonio Cicero merum & vomitum.

¹ *Ut idem pro Cluentio.*] Nam Oppianicus prægnantem fratris uxorem una cum foetu veneno sustulit, ut hæreditatem haberet. *Idem.*

² *Quas dixi.*] Primum disputat de appellatione, quam esse ait optimam, cum

ex alio aliud colligatur, quod proprium est syllogismi. hæc amplificatio magna ex parte ad rem pertinet, sed eatenus est elocutionis, qua ita enunciamus ut non omnia quæ intelliguntur ponantur, sed colligenda relinquuntur. *Idem.*

I Sic

tum. Tu inquit, istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate. Quid fauces & latera ad ebrietatem? Minime sunt otiosa. Nam respicientes ad hæc, possumus æstimare quantum ille vini in Hippixæ nuptiis exhausserit, quod ferre & coquere non posset illa gladiatoria corporis firmitate. Ergo si ex alio colligitur aliud, nec improprium, nec inusitatum nomen est ratiocinationis, ut quod ex eadem causa inter status quoque habemus. ¹ Sic & ex insequentibus amplificatio ducitur. Si quidem tanta vis fuit vini erumpentis, ut non casum afferret aut voluntatem, sed necessitatem, ubi minime deceret, vomendi: & cibus non recens, ut accidere interim solet, redderetur, sed qui usque in posterum diem redundaret. Idem hoc præstant quæ antecesserunt. Nam cum Æolus à Junone rogatus,

--- Cavum conversa cuspide montem

Impulit in latus, ac venti velut agmine facto.

Qua data porta, ruunt: ---

apparet quanta sit futura tempestas. ² Quid? cum res atrocissimas, quasque in summam ipsi extulimus invidiam, elevamus consulto quo graviora videantur quæ secutura sunt: ut à Cicerone factum est cum illa diceret, *Levia sunt hæc in hoc reo crimina. Metum virgarum navarchus nobilissima civitatis precio redemit: humanum est. Alius, ne securi feriretur, pecuniam dedit, usitatum est.* Nonne usus est ratiocinatione, qua colligerent audientes quantum illud esset quod inferebatur, cui comparata hæc, humana viderentur atque usitata? ³ Sic quoque solet ex alio aliud augeri, cum Hannibalis bellicis laudibus ampliatur virtus Scipionis. Et fortitudinem Gallorum Germanorumque

¹ Sic & ex insequentibus.] Prima est species amplificationis per ratiocinationem, ab insequentibus, cum ex ratione eventus colligimus magnitudinem precedentium: ut secunda est species, quando ex antecedentibus colligimus magnitudinem insequentium. Idem.

² Quid? cum res.] Hic locus etiam

ad comparationem referri potest: est tamen syllogisticus ex eo quod colligitur aliorum magnitudo, ex eorum elevatione quæ alioqui sunt magna. Idem.

³ Sic quoque.] Hæc ratiocinatio est, cum ex alterius commendatione laus major redundat in aliam personam. Idem.

rumque miramur, quo sit major C. Caesaris gloria. Illud quoque est ex relatione ad aliquid, quod non ejus rei gratia dictum videtur, amplificationis genus. ¹ Non putant indignum Trojani principes, Grajos Trojanosque propter Helenæ speciem tot mala tanto temporis spacio sustinere: quænam igitur illa forma credenda est? Non enim hoc dicit Paris, qui rapuit: non aliquis juvenis, non unus è vulgo: sed senes & prudentissimi, & Priamo assidentes. Verum & ipse rex decenni bello exhaustus, amissis tot liberis, imminente summo discrimine, cui faciem illam ² ex qua tot lachrymarum origo fluxisset, invisam atque abominandam esse oportebat, & audit hæc, & eam filiam appellans juxta se locat, & excusat etiam, atque sibi esse malorum causam negat. Nec mihi videtur in Symposio Plato, cum Alcibiadem confidentem de se quid à Socrate pati voluerit narrat ut illum culparet hæc tradidisse: sed ut Socratis invictam continentiam ostenderet, quæ corrumpi speciosissimi hominis tam ³ obvia voluntate non posset. Quin ex instrumento quoque, heroum illorum magnitudo æstimanda nobis datur. ad hoc pertinet ⁴ clypeus Ajacis: ⁵ & hasta Pelias Achillis. Qua virtute egregie est usus in Cyclope Virgilius. Nam quod illud corpus concipiam, *cujus*

Trunca manum pinus regit? ----

Quid? cum vix loricam duo multiplicem connixi humeris ferrent, quantus Demoleos, qui indutus eam,

---- *cursit*

¹ Non putant indignum.] Locus est ex *Iliados*. nam cum seniores ex Trojanis ex Scæa porta intuerentur exercitum Trojanorum & Græcorum, venit Helena, cuius admirati sunt speciem, & hæc dixerunt. *Idem*. Non putant indignum.] Joh. Gebhard. Animadvers. in Propert. lib. 2. Eleg. 3. vs. 40. pag. 164.

² Ex qua tot lachrymarum origo.] Jan. Gebhard. Crepund. lib. 3. cap. 9. p. 123. legit ex Ms. Palat. Ex qua tota lacrymarum ora fluxisset. Ora & jugum, de fontium initiis, scaturigine ac capite.

³ Obvia voluntate.] Jan. Gebhard. Animadvers. in Propertii lib. 1. Eleg. 9. pag. 137.

⁴ Clypeus Ajacis.] Clypeum habebat septemplicem Ajax, quem nullus alius gestare posset. objecit eum hostibus (inquit Homerus) veluti turrim quandam, inde colligitur fortitudo Ajacis. Turn.

⁵ Et hasta Pelias.] Pelias hasta dicebatur à monte Pelio, quam nullus præter Achillem gestare poterat. nam Patroclus cum induisset Achillis arma, hastam tamen gestare non potuit. *Idem*.

I Potest

— *curſu palantes Troas agebat ?*

Quid M. Tullius de M. Antonii luxuria tantum fingere faltem potuiſſet, quantum oſtendit dicendo, *Conchyliatis Cn. Pompeii perſtromatis ſervorum in cellis ſtratos lectos videres ?* Conchyliata perſtromata, & Cn. Pompeii, & in cellis ſervorum, nihil dici poteſt ultra: & neceſſe eſt tamen infinito plus in domino cogitare. Eſt hoc ſimile illi quod ἐμφαſις dicitur: ſed illa ex verbo, hoc ex re conjecturam facit: tantoque plus valet, quanto res ipſa verbis eſt firmior. ¹ Poteſt adſcribi amplificationi congeries quoque verborum ac ſententiarum idem ſignificantium. Nam etiam ſi non per gradus aſcendant, tamen velut acervo quodam allevantur. *Quid enim tuus ille Tubero diſtrictus in acie Pharfalica gladius agebat ? cujus latus ille mucro petebat ? qui ſenſus erat armorum tuorum ? quæ tua mens ? oculi ? manus ? ardor animi ? quid cupiebas ? quid optabas ?* Simile eſt hoc figuræ quam ² συναθροίσις vocant: ſed illic plurium reum eſt congeries, hîc unius multiplicatio. ³ Hæc etiam creſcere ſolet verbis omnibus altius inſurgentibus: *Aderat janitor carceris, carniſex pratoris, mors terrorque ſociorum, & civium Romanorum, licitor Sextius.* Eadem fere eſt ratio minuendi. Nam totidem ſunt aſcendentibus quot deſcendentibus gradus. Ideoque uno ero exemplo contentus ejus loci quo Cicero de oratione Rulli hæc dicit, *Pauci tamen, qui proximi adſtiterant, nescio quid illum de lege Agraria voluiſſe dicere ſuſpicabantur.* ⁴ Quod ſi ad intellectum referas, minutio eſt, ſi ad obſcuritatem incrementum. Scio poſſe videri quibus-

¹ Poteſt adſcribi.] Congeries eſt in congregatione verborum & ſententiarum eodem tendentium. ea à Græcis συναθροίσις appellatur. Fabius tamen congeriem ſeparat à ſynathreſmo, ut ſynathreſmus ſit in collectione diverſorum verborum aut diverſarum ſententiarum, congeries in ſententiis multis, aut verbis idem ſignificantibus. Idem.

² Συναθροίσις vocant.] Rutilius Lupus eodem prope modo συναθροίσι-

σιν accipit, ponitque in verbis ſingulis & conjunctis. Sed quod de verbis dicit, accipi etiam poteſt de ſententia. Idem.

³ Hæc etiam creſcere ſolet verbis.] Vide Jan. Gebhard. Crepund. lib. 3. cap. 8. pag. 123.

⁴ Quod ſi ad intellectum.] Hoc exemplo probat Fabius ex eiſdem locis duci amplificationem & diminutionem, quia eodem in loco eſt utraque. illic autem Cic. notat obſcuram Rulli orationem. Turn. Initio

quibusdam speciem amplificationis hyperbolen quoque, nam & hæc in utranque partem valet: sed quia excedit hoc nomen, in tropos differenda est. Quos continuo subjungerem, nisi esset à cæteris separata ratio dicendi quæ constat non propriis, sed translatis. Demus ergo breviter hoc desiderio jam pene publico, ne omittamus eum quem plerique præcipuum ac pene solum putant orationis ornatum.

CAP. V.

De generibus sententiarum.

Sententiam veteres quod animo sensissent vocaverunt. Id Scum est apud oratores frequentissimum, tum etiam in usu quotidiano quasdam reliquias habet. Nam & juraturi ¹ ex animi nostri sententia, & gratulantes *ex sententia* dicimus. Non raro tamen & sic locuti sunt, ut sensa sua dicerent: nam *sensus*, corporis videbantur. Sed consuetudo jam tenuit, ut mente concepta, *sensus* vocaremus: lumina autem, præcipue que in clausulis posita, *sententias*. Quæ minus crebra apud antiquos, nostris temporibus modo carent. Ideoque mihi & de generibus earum, & de usu arbitror pauca dicenda. ² Antiquissimæ sunt, quæ proprie, quamvis omnibus idem sit nomen, *sententia* vocantur, quas Græci *γνώμης* appellant: Utrunque autem nomen ex eo acceperunt, quod similes sunt consiliis aut decretis. Est autem hæc vox universalis, quæ etiam citra complexum causæ possit esse laudabilis, interim ad rem tantum relata: ut, *Nihil est tam populare quam bonitas.*

Initio quot modis *sententia* accipiatur explicat: deinde se loqui ait de ea *sententia* quæ lumen quoddam est orationis, & è communi vita sumpta propositio, quæ adhortatur ad honestum & utile, aut à contrariis revocat. *Turneb.*

¹ *Ex animi nostri sententia.*] Ea videtur fuisse formula jurandi apud antiquos. unde ait Cic. in Off. *Non enim falsum jurare pejerare est, sed cum ex ani-*

mi tui sententia juraris. Idem.

² *Antiquissima sunt.*] Quodcumque dictum argutius & paulo plausibilius, tempore Pabii *sententia* dicebatur: At vero apud antiquos *sententia* dicebatur *propositio vitæ utilis, de rebus honestis & utilibus*: quæ quidem *sententia* multum valet ad paranesim & ad consilium dandum: unde appellationem fortitur. Idem.

I Hanc